

*Будник Т.А. студентка V курсу фізико-математичного факультету,
Бутузова Л.П. кандидат психологічних наук, доцент*

ПСИХОЛОГІЧНА СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Актуальність дослідження. Одним з найважливіших завдань психологічної науки на сучасному етапі розвитку є вирішення проблеми формування творчої особистості, адже розвиток у людей творчого способу мислення давно перетворився у соціальну необхідність. Нові умови і перспективи розвитку суспільства, загальні тенденції науково-технічного й економічного прогресу висувають все нові й нові вимоги до підготовки підростаючого покоління, що стане в майбутньому запорукою успішного існування людської спільноти.

Але між розумінням проблеми і практичним втіленням у навчальному процесі спеціалізованих програм з розвитку творчих здібностей виникають труднощі, пов'язані насамперед з недостатньою визначеністю теоретичних питань, що врешті викликає значну кількість практичних ускладнень.

Тому **метою** роботи є дослідження особливостей розвитку творчих здібностей в ранньому юнацькому віці.

Для досягнення мети дослідження нами було поставлено ряд завдань:

- проаналізувати наукові праці з досліджуваної проблеми і узагальнити теоретичні засади формування творчих здібностей у ранньому юнацькому віці;
- на основі аналізу психологічної літератури розглянути основні підходи до проблеми творчих здібностей, їх діагностики й формування;
- розробити психодіагностичний комплекс для дослідження творчих здібностей та творчого потенціалу школярів юнацького віку;
- виявити особливості прояву різних компонентів творчих здібностей у ранньому юнацькому віці.

Для розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних і експериментальних методів. Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечувалось використанням комплексу взаємодоповнюючих методів та методик дослідження, адекватних меті, об'єкту та предмету, поєднанням якісного і кількісного аналізів отриманого емпіричного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Потреби соціального прогресу і науково-технічної революції, зростання складності і масштабності завдань, які розв'язуються суспільством, стимулюють дослідження творчості, виявлення її закономірностей, розробку методології і теорії творчості, методики підготовки творчих кадрів, обдарованих

працівників у різних галузях, які мають інтелектуальну готовність до розв'язання нових і складних проблем.

У зв'язку з цим значно підвищився інтерес психолого-педагогічної науки до проблеми обдарованості взагалі та творчої обдарованості зокрема. Особлива увага приділяється розробці концепції становлення обдарованості та системи психолого-педагогічних методів роботи з обдарованими дітьми. Важливу роль у розробці цієї концепції відіграли праці А.В. Брушлинського, Д.Б. Богоявленської, Н.С. Лейтеса, В.О. Моляко, О.М. Матюшкіна, В.Е. Чудновського, В.С. Юркевич, М.А. Холодної та інші.

Засновником емпіричного підходу до розв'язання проблеми здібностей, обдарованості, таланту вважається Ф.Гальтон. Він запропонував основні методи та методики, якими дослідники керуються і на сучасному етапі розвитку науки. Головним досягненням його робіт було визначення основних завдань диференціальної психології, психодіагностики і психології розвитку, які й дотепер розв'язуються дослідниками [2, с. 4].

Б.М. Теплов обґрунтовував необхідність якісного підходу до проблем здібностей та обдарованості. На його думку, центральним завданням психології здібностей повинно бути не рангування людей за висотою їхньої обдарованості, а встановлення способів наукового аналізу якісних особливостей обдарованості й здібностей.[2, с.5 – 7]

В.М. Дружинін [3, с.168 – 169] виділяє три основні підходи до проблеми творчих здібностей:

1) заперечення існування творчих здібностей. Інтелектуальна обдарованість виступає як необхідна, але недостатня умова творчої активності особистості;

2) творча здібність (креативність) є самостійним фактором, незалежним від інтелекту (Дж. Гілфорд, К. Тейлор, Г. Грубер, Я.А.Пономарьов). Концепція креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності набула популярності після публікації робіт Дж. Гілфорда;

3) високий рівень розвитку інтелекту передбачає високий рівень творчих здібностей і навпаки. Цю позицію підтримували і підтримують практично всі фахівці у галузі інтелекту (Д. Векслер, Р. Уайсберг, Г. Айзенк, Л. Термен, Р.Стернберг та інші).

В процесі теоретичного аналізу виявлено, що особистість творчо обдарованих старшокласників має ряд своєрідних психологічних характеристик, які відрізняють їх від не схильних до творчості школярів:

1) домінування мотивації творчої самореалізації; 2) домінування цінностей творчості, самовдосконалення у ціннісно-орієнтаційному профілі особистості; 3) знижений рівень тривожності, вища емоційна стабільність, впевненість у своїх силах; 4) здатність до адекватної самооцінки [4].

Для досягнення поставленої мети, було проведено емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення творчих здібностей у юнаків-учнів 11 класу Полонської гімназії. Вибірку склали 18 осіб. Психодіагностичний комплекс склали традиційні, стандартизовані психодіагностичні методики спрямовані на визначення: рівня уяви, ступінь її гнучкості чи ригідності; [3] загальних творчих здібностей учнів [5]. Обробка отриманих даних здійснювалася за допомогою кількісного та якісного аналізів.

Аналіз рівня творчого потенціалу у досліджуваних засвідчив, що у половини респондентів виражений високий рівень творчого потенціалу. При цьому їх рівень є свідченням нестандартного мислення, вони підходять до вирішення завдань під несподіваним кутом зору, самі шукають проблеми і шляхи їх розв'язання, не схильні до сумнівів, розробляючи ідеї не вважають за потрібне отримати підтримку керівництва. 44% опитаних мають середній рівень творчого потенціалу, що характеризує їх логічність, надійність, досягають мети будь-якою ціною, будь-якими методами, засобами, схильні до сумнівів, гостро реагують на критику, пристосовуються до неї, поступливі (див. рис. 1).

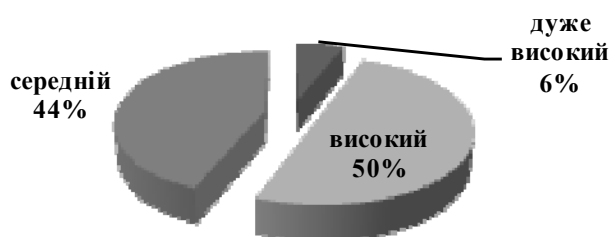


Рис.1. Рівень творчого потенціалу юнаків

У ході емпіричного дослідження було також встановлено, що майже у половини (48%) учнів 11 класу діагностовано третій рівень (з п'яти) розвитку уяви, що підтвердило отримані дані щодо їх творчого потенціалу (див. рис. 2).



Рис.2. Рівень розвитку уяви старшокласників

Зауважимо, що 32% юнаків продемонструвало найнижчий (I – ий рівень) розвитку уяви, а 10% - II – ий рівень. Збіднілість образів їх уяви зменшує загалом їх творчу продуктивність. Найвищий рівень розвитку уяви V та IV було виявлено рівномірно у 5% опитаних.

Визначення ступеню гнучкості уяви засвідчило (див. рис. 3), що 65% респондентів мають високу ступінь їх гнучкості. Вони мають добре розвинуту уяву, усі зображені ними тестові малюнки мають різний сюжет. Середню ступінь гнучкості демонструють 18%, що характеризує їх уяву як синтез, що має фіксованість образів (про це свідчить подвійне повторення сюжету), а 12% мають низьку ступінь гнучкості – уява з сильною фіксованістю образів, всі малюнки відображають один і той же сюжет. У 5% опитаних вираженою є ригідність уяви – їх тестові малюнки не входять за контури геометричних фігур, фіксація образу приходить відносно внутрішнього простору контуру.

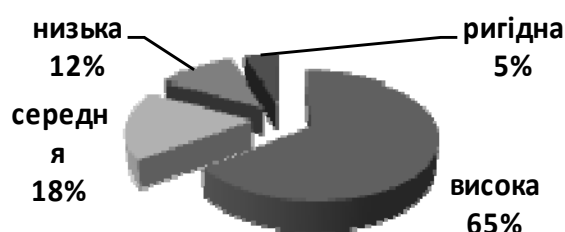


Рис. 3. Ступінь гнучкості уяви

Дослідження, спрямоване на визначення ступеня стереотипності уяви дозволило з'ясувати, що 58% старшокласників можна охарактеризувати як таких, що мають розвинуту творчу уяву. 5% учнів демонструють високу ступінь стереотипності, 24% - середню, а 13% - низьку. Ця тенденція відображає загальні вікові тенденції у розвитку уяви в юнацькому віці (див. рис. 4).

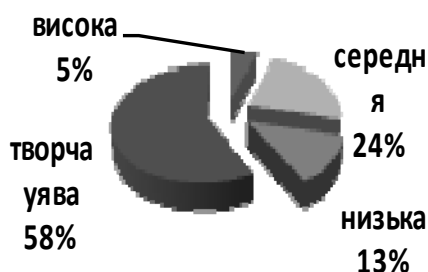


Рис.4. Ступінь стереотипності уяви

За результатами дослідження зробимо ряд **ВИСНОВКІВ** та узагальнень:

- встановлено, що значна кількість спеціальних психологічних літературних джерел присвячена особливостям розвитку творчих

здібностей дітей, а проблема розвитку творчих здібностей юнаків потребує окремого теоретико-емпіричного вивчення;

- в процесі дослідження виявлено, що особистість творчо обдарованих старшокласників має ряд своєрідних психологічних характеристик: домінування мотивації творчої самореалізації, домінування цінностей творчості, самовдосконалення у ціннісно-орієнтаційному профілі особистості, знижений рівень тривожності, вища емоційна стабільність, впевненість у своїх силах, здатність до адекватної самооцінки;

- аналіз рівня творчого потенціалу у досліджуваних засвідчив, що у половини респондентів виражений високий рівень, 44% опитувальних мають середній рівень творчого потенціалу. Встановлено, що майже у половини (48%) учнів діагностовано середній рівень розвитку уяви, 32% юнаків продемонструвало найнижчий рівень розвитку уяви, а 10% - II рівень, найвищий рівень розвитку уяви V та IV було виявлено рівномірно у 5% опитаних. Визначення ступеню гнучкості уяви засвідчило, що 65% респондентів мають високу ступінь її гнучкості, середню ступінь гнучкості демонструють 18%, а 12% мають низьку ступінь гнучкості. 5% опитаних демонструють ригідність уяви. Дослідження спрямоване на визначення ступеня стереотипності уяви дозволило з'ясувати, що 58% старшокласників мають розвинуту творчу уяву, 5% - високу ступінь стереотипності, 24% - середню, а 13% - низьку.

Проведені дослідження не вичерпують всіх аспектів проблеми формування й розвитку творчих здібностей. Зокрема, подальшого вивчення потребує з'ясування впливу індивідуально-психологічних особливостей на творчі здібності осіб інших вікових категорій. Актуальними залишаються дослідження сензитивних періодів у розвитку творчих здібностей.

Список використаних джерел

1. Дубравська Д. М. Основи психології : навч. посібник / Д. М. Дубравська. – Львів : Світ, 2001. – 580 с. – С. 57 – 60
2. Дмитрієва С.М., Гаврилова Н.В. Методи дослідження творчих здібностей школярів. – Житомир, 2002. - 40 с. – С. 10 – 12
3. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. – СПб: Издательство «Питер», 2000. – 368 с. – С. 168 – 169
4. Моляко В.А. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. // Обдарована дитина. – 1998. - №1. – С. 3 – 5
5. Ящур М.С. Професійна психодіагностика: практикум. – К.: МПУ ДЦЗ, МОУ РДПІ, 1995. – С. 145 – 148